

1923 YILI ORTALARINDA ULUSLAR ARASI KIZILHAÇ KOMİTESİNCE GÖREVLENDİRİLEN HEYETİN ANADOLU'DAKİ TEFTİŞ GEZİLERİ VE HAZIRLADIKLARI RAPOR

Yrd. Doç. Dr. Osman AKANDERE*

ÖZET

Türk Milleti, Millî Mücadele'de işgalci devletlere ve onlarla işbirliği içerisinde olan Ermeni ve Rumlara karşı doğu, güney ve batı cephelelerinde savaşmak durumunda kalmıştı. Bütün bu cephelerde savaşan tarafların askerleri karşılıklı olarak esir alınmıştı.

Yunan harp esirleri dışındaki esirlerin, Millî Mücadele içerisinde yapılan antlaşmalarla serbest bırakılmaları sağlanmıştı. Yunan harp esirleri ise, Lozan Konferansı esnasında Yunanistan ve Türkiye arasında imzalanan esirlerin karşılıklı olarak serbest bırakılmasına ilişkin itilafnamenin uygulanmasına kadar oluşturulan garnizon ve üserâ taburlarında tutulmuşlardır.

Biz bu çalışmamızda Türkiye'deki Yunan Harp esirlerinin durumuyla ilgili olarak "esirlere kötü davranıldığı ve esirlerin zor şartlar altında olduğuna ilişkin" Yunan Kızılhaç'ının iddialarının ne derece doğru olduğunu belirlemek amacıyla Cenevre Uluslararası Kızılhaç Komitesi tarafından görevlendirilen "Burnier-Burckhardt" heyetinin Anadolu'da yaptıkları teftiş ziyaretlerini ve bununla ilgili olarak hazırlanan raporu ele alıp değerlendireceğiz.

Anahtar Kelimeler

Millî Mücadele, Yunan Savaş Esirleri, Uluslar arası Kızılhaç Komitesi, Teftiş, Rapor

* Selçuk Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Öğretim Üyesi.

ABSTRACT

Turkey had to fight on fronts in the west and east against invading States and their Colobarators. There were captive Soldiers from each warring sidrs on there fronts.

During the war some treaties ensured the release of most of the captives of war except the Greek Soldiers. The Greek captives of war were held at captive camps where they had to serve for the army till their rele-ase within the framework of the treaty for the exchange of the captives of war. The treaty was signed during negotiations in Lauseannâ.

This study aims to clarify the truth in Greek Red Cross' claim that the Greek captives of war were maltreated in very squalid conditions. To make the issue clear, the study anlarges on the visit by Burnier-Burckhardt commitie commisioned by the Greek red Cross and their report on the issue.

Key Words

Turkish war of Independance, Greek captives of war, the Internati-onal Red Cross commitee, the Inspection, the report.

Giriş

Millî Mücadele'den önce bir biri ardına Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşı'na katılmış olan Türk Milleti, bu savaşlarda bir çok evladını esir bırakmıştı¹. Bilhassa Birinci Dünya Savaşı'nın değişik cephelerinde binlerce Türk askeri esir düşmüştü. Bu esirlerin serbest bırakılarak, ülkeye getirilmesi senelerce sürmüş, bir kısmı da Millî Mücadele yıllarında yapılan teşebbüslerle hürriyetlerine kavuşturulmuş ve ülkeye dönebilmişlerdi².

Türk milleti, Millî Mücadele'de de ülkesini işgal eden işgalci devletlere ve onlarla işbirliği içerisinde olan Ermeni ve Rumlara karşı doğu, güney ve batı cephelerinde savaşmak durumunda kalmıştı. Bütün bu cephelerde savaşan tarafların askerleri karşılıklı olarak esir alınmıştır. Doğü cephesinde Ermenilere, güney cephesinde ise Fransızlara ve onlarla işbirliği yapan yerli Ermenilere karşı yapılan mücadelelerde şüphesiz ki savaş esirleri alınmıştır. Ancak bu cephelerde, ele geçirilen esirler ve esir düşen askerlerimiz, Millî Mücadele içerisinde yapılan antlaşmalarla karşılıklı olarak serbest bırakılmışlardı³.

1 30 Ekim 1918'de İtilaf Devletleri ile imzalanan Mondros Mütarekesinin ilgili maddesi gereğince Osmanlı Devleti, elindeki bütün esirleri (Ermeniler de dahil olmak üzere) derhal serbest bırakacaktı. Buna mukabil Türk esirlerinden yaşlı, sağlığı bozulmuş ve sivil olanlarının serbest bırakılacağı belirtilmişti.

2 Mondros Mütarekesi'nden sonra İtilaf Devletleri tarafından 14 Şubat 1921 tarihine kadar iade edilen Türk esirlerinin sayısı şöyledir: İngiltere'den 7626 subay, 102 950 asker, Fransa'dan 24 subay, 772 asker, İtalya'dan 41 subay, 53 asker, Rusya'dan 634 subay, 18926 askerdir. Toplam 8326 subay, 122 701 asker olmak üzere 131 027'dir. Bu sayıyı dışında hata iade edilmeyen Türk esir sayısı bir hayli fazladır. Bu bilgi için bkz. Ahmet Özdemir, "Savaş Esirlerinin Millî Mücadeledeki Yeri", *Atatürk Yolu*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi, C. 2, Yıl: 3, Sayı: 6 (Kasım 1990), s.322.

3 Doğü cephesinde esirlerin serbest bırakılmasıyla ilgili ilk antlaşma Rusya ile 16 Mart 1921 tarihinde yapılan Moskova Antlaşmasıdır. Bu antlaşmanın 8 inci maddesi ile Birinci Dünya Savaşı yıllarında Ruslar tarafından esir alınan Türk subay ve askerlerinin serbest bırakılması sağlanmaya çalışılmıştır. Bkz. İskender Yılmaz, *Gümrü Antlaşması*, Atatürk Araştırma Merkezi yay. Ankara 2001, s. 192 Rusya'da bulunan Türk harp esirlerinin serbest bırakılması ile ilgilenen Yusuf Akçura'nın faaliyetleri ve bu konudaki raporu ile ilgili olarak bkz. Mesut Çapa, "Yusuf Akçura'nın Rusya Seyahati ve Türk Esirleri", *Türk Kültürü*, Yıl: XXXI, Sayı: 366, s.608-622.

Millî Mücadele'de Türk tarafının en fazla esir aldığı cephe "batı cephesi" olmuştur. Yunanlılara karşı açılan bu cephe, Millî Mücadele içerisinde yapılan savaşların esas merkezi olmuştur. Nitekim düzenli ordu savaşlarının ilki olarak bilinen Birinci İnönü Savaşı'na kadar, bu cephede sürdürülen " Kuva-yı Milliye Harekâtı" çerçevesinde zaman zaman Yunan kuvvetlerinden esirlerimiz olmuştur. Ancak bunların sayısı oldukça azdı. Birinci İnönü Savaşı ile birlikte Türk ordusunun, daha çok sayıda Yunan askerini savaş esiri olarak ele geçirdiğini görmekteyiz. Devam eden İkinci İnönü ve Sakarya Savaşları'nda da yine bir çok esir alınmıştır. 26 Ağustos 1922'de başlayan Büyük Taarruz ve Başkumandanlık Meydan Muharebesi ile Yunan Ordusu kesin bir mağlubiyete uğratılmış ve düzensiz bir şekilde geri çekilme ve hatta kaçmaya başlamıştır. İşte Büyük Taarruzun hemen akabinde başlayan takip harekâtı esnasında Yunan ordusunun çok sayıda subay ve askeri esir alınmıştır. Öyle ki bu esirlerin sayısı on binleri geçmişti. Ele geçirilen esirler arasında Yunan askerleri olduğu gibi, Yunan işgaline yardımcı olarak işgal bölgelerinde ordumuza ve ahaliye karşı her türlü zulüm ve katliamlarda bulunan yerli Rumlar da vardı.

Esir sayısını artması beraberinde bazı sıkıntıları da gündeme getirmişti. O güne kadar cephe gerisinde çeşitli kamplarda tutulan bu esirler için artık daha ciddi tedbirlere gerek görülmüştü. Çünkü bu esirlerin durumları, ijaesi, korunması, nakli, mübadelesi gibi konularda büyük sıkıntı ve sorunlar yaşanmaya başlanmıştır. Alınan tedbirlerin başında "üserâ garnizonları ve karargahlarını kurulması" gelmektedir⁴. Değişik il ve ilçe-

Yine Doğu cephesinde Ermenilerle yapılan savaşlardan sonra 2 Aralık 1920 tarihinde imzalanan Gümrü Antlaşması'nın 17 nci maddesi, de esirlerin taraflarca iadesi kararlaştırılmıştı. Yılmaz, a.g.e., s. 107. Fransızlarla yapılan 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Antlaşması'nın 2 nci maddesi ile, Güney cephesinde tarafların ele geçirdikleri esirleri serbest bırakmaları kararlaştırılmıştı. Bkz. Bige Yavuz, *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk Fransız İlişkileri (Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1994, s.145

4 Ahmet Özdemir, "Millî Mücadelede Yunan Harp Esirleri", *Askerî Tarih Bülteni*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Yıl: 18, Sayı: 34, (Şubat 1993), s.153-154; Ahmet Özdemir, "Millî Mücadelede Üserâ Taburları", *Atatürk Yolu*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi, C. 2, Yıl: 3, Sayı: 5, (Mayıs 1990), s.130.

lerde kurulan bu üserâ garnizon ve taburlarına⁵, ihtiyaca göre Yunan askerî ve sivil esirleri gönderilmiştir. Oluşturulan üserâ taburları, öncelikli olarak işgal sırasında tahrip edilen yerlerin yeniden inşasında, şimendifer hatlarının tamiri ve yol inşaatlarında çalıştırılmıştır⁶.

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, Yunan harp esirleri dışındaki esirlerin, Millî Mücadele içerisinde yapılan antlaşmalarla serbest bırakılmaları sağlanılmıştı. Yunan harp esirleri ise, Lozan Konferansı esnasında Yunanistan ve Türkiye arasında imzalanan esirlerin karşılıklı olarak serbest bırakılmasına ilişkin itilafnamenin uygulanmasına kadar oluşturulan garnizon ve üserâ taburlarında tutulmuşlardır.

Biz bu çalışmamızda Türkiye'deki Yunan Harp esirlerinin durumuyla ilgili olarak "esirlere kötü davranıldığı ve esirlerin zor şartlar altında olduğuna ilişkin" Yunan Kızılhaç'ının iddialarının ne derece doğru olduğunu belirlemek amacıyla Cenevre Uluslararası Kızılhaç Komitesi tarafından görevlendirilen "Burnier-Burckhard" heyetinin Anadolu'da yaptıkları teftiş ziyaretlerini ve bununla ilgili olarak hazırlanan raporu ele alıp değerlendireceğiz.

I. Uluslar Arası Kızılhaç Komitesi'nin Anadolu'daki Yunan Esir Garnizonlarına Daha Önce Yaptırdığı Teftişler

Millî Mücadele boyunca Türkler tarafından esir alınan Yunan Harp esirlerinin sayısı çok kesin bir rakam olmamakla beraber, 3'ü general, 381'i subay, 14.385'i asker ve 10.527'si sivil olmak üzere toplam

5 Meselâ, esir Yunan subayları için önce Balıkcı nahiyesinde kamp kurulması düşünülmüştür. Sonra sırasıyla Afyon'a, oradan Kırşehir ve Kayseri'ye nakledilmişlerdir. Diğer esirler (asker ve siviller) Anadolu'nun değişik yerlerine sevk edilmiştir. Taburlar zaman zaman yer değiştirmiştir. Mübadele başladıktan sonra elde kalan esirlerle yeni taburlar kurulmuştur. Bkz. Özdemir, "Millî Mücadelede Üserâ Taburları", s.136.

6 Esir general ve subaylar her çeşit işten muaf tutulmuştur. Asker ve sivil esirler, durumlarına uygun işlerde çalıştırılmışlardır. Mesela esir asker ve sanatkarlar tahrip olan yerlerin tamiri için çalıştırılmışlardır. Özdemir, "Millî Mücadelede Üserâ Taburları", s. 137.

25.299'dur⁷. Aynı şekilde Yunanistan'ın elinde bulunan Türk harp esirleri konusunda da Türk ve Yunan tarafları farklı rakamlar vermişlerdir⁸. Yunan Kızılhaç'ı Türk esir sayısını 510 subay, 6012 asker 309'u da sivil olmak üzere 6813 olarak verirken, mübadeleye esas olan Türk esir sayısı ise 329 subay, 6002 asker, 15740 kişide sivil esir olarak belirtilmiştir⁹.

Gerek Yunan savaş esir sayısının ve gerekse Yunanistan'ın elinde esir bulunan Türk savaş esirlerinin içerisinde üst düzeyde generallerin ve subayların bulunması,¹⁰ ayrıca çok sayıda sivil halkın da yer alması, tarafların esir meselesine önem vermelerine yol açmıştır. Sadece savaşan ülkelerin hükümetleri değil, Türk Hilâl-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti ile Yunan Salib-i Ahmer (Kızılhaç) kendi harp esirlerinin durumlarıyla ya-

7 Özdemir, "Millî Mücadelede Yunan Harp Esirleri", s. 159.; Türklerin elindeki Yunan esir sayının ne kadar olduğu konusunda Lozan Konferansı esnasında baş delegemiz İsmet Paşa ile Heyet-i Vekile Reisi Rauf Bey arasında yapılan telgraf haberleşmeleri de bize bilgi vermektedir. Nitekim İsmet Paşa, 1 Aralık 1922 tarihli telgrafında "Türk ve Yunan esirlerinin miktarı nedir" diyerek esir sayılarını sormuştu. Bu telgrafa Başbakan Rauf Bey "Elimizde bulunan Yunan esir ve zâbit ve efrâd miktarı sûret-i kat'iyede tespit edilemediği ve mevcut ma'lumâta göre 116 zâbit, 16648 nefer, 74 sivil, 34 kadın ve çocuktan ibâret bulunduğu ve ma'mâfih nâkıs ve nâtemam olan bu ma'lumât esâs ittihâz edilmeyerek mâ'lumât-i kat'iyenin itizâr edilmesi..." diyerek cevap vermişti. Bilâl N. Şimşir, *Lozan Telgrafları I (1922-1923)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990, Telgraf No: 61, s. 153 ve Telgraf No: 65, s. 154-155.

8 Genelkurmay Başkanlığınca yayınlanan *Türk İstiklâl Harbi II nci Cilt Batı Cephesi 6 ncı Kısım III üncü Kitapta* esirlerle ilgili şu bilgi verilmektedir: "Alınan esirlerin toplamı 20.286 idi. Bunlardan 23 inşaat taburu teşkil edilmiş ve memleketlerine gönderilinceye kadar yol, demiryolu onarımlarında çalıştırılmışlardı." Bkz. Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklâl Harbi II nci Cilt Batı Cephesi 6 ncı Kısım III üncü Kitap*, Büyük Taarruzda Takip Harekatı (31 Ağustos-18 Eylül 1922), Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1995, s.291.

9 Özdemir, "Savaş Esirlerinin Millî Mücadeledeki Yeri", s. 328-329.

10 -Alınan esirler arasında "1 inci Yunan Kolordusu Komutanı General Trikopis, 2 nci Yunan Kolordusu Komutanı general Diyenis, 13 üncü Yunan Tümen Komutanı albay Miryanidis, 2 inci Yunan Kolordusu Kurmay Başkanı Albay Yuvanis ve Albay Kalinablis gibi üst düzey general ve albaylar da bulunuyordu." *Türk İstiklâl Harbi II nci Cilt Batı Cephesi 6 ncı Kısım III üncü Kitap*, s. 79. Yunan Generali Trikopis'in esir düşmesiyle ilgili olarak bkz. Nikolaos Trikopis, General Trikopis'in Hatıraları, Çev. Ahmet Angın, İstanbul 1967, s. 100-103; Yunan Asya-yı Suğra Ordusu Birinci Kolordu Kumandanı General "Trikopis'in Raporu", *Askerî Mecmua* (74 Numaralı Askerî Mecmuaya mülhâk olarak neşredilmiştir), Sayı: 8, (Kununevvel 1927), s.71-74.

kından ilgilenmeye çalışmışlardır¹¹ Bu cemiyetler ortaya attıkları iddia ve hazırladıkları raporlarla birbirlerini Uluslararası Kızılhaç Komitesine şikayet etmişlerdir. Bu nedenle Uluslararası Kızılhaç Komitesi zaman zaman her iki ülkedeki esir kamplarını teftiş etmek amacıyla, uzmanlar göndermek durumunda kalmıştır. Nitekim 1922 ve 1923 yıllarında değişik teftiş heyetleri, Yunan savaş esirlerinin bulunduğu kampları teftiş etmek için Türkiye'ye gönderilmiştir.

İnönü ve Sakarya Savaşları'nda hem Türk tarafı hem de Yunanlılar karşılıklı olarak savaş esiri elde etmişlerdi. İşte bu esirlerin sayılarının tespit edilmesi, esir listelerinin hazırlanarak gönderilmesi, savaş esirlerinin durumlarının iyileştirilmesi ve savaş esiri olarak kabul edilemeyecek olanların serbest bırakılması gibi konularda Türk Kızılhay ile Yunan Kızılhaç arasında görüşmeler başlatılmıştı. Ancak yapılan görüşmelerin bir sonuca ulaşmaması ve tarafların karşılıklı bir mutabakata varamayıları, devreye Uluslararası Kızılhaç Komitesini sokmuştu. Bu komite her iki ülkedeki esir kamplarını teftiş etmek amacıyla heyetler oluşturdu. Nitekim Yunanistan'a Paul Schatzmann, Türkiye'ye ise, A.W. Roerich başkanlığında heyetler gönderilmişti¹².

Yunan esirlerini ziyaret etmek amacıyla 27 Aralık 1921'de ülkemize gelen Doktor Roerich, İstanbul'da gayet iyi karşılanmıştı. Heyet, bu teftiş ziyaretinde, Anadolu'da Mersin, Kayseri, Ankara-İnebolu yolunu takip edecekti. 14 Ocak'ta Mersin'e gelen heyet, önce Kayseri'ye gelmiş

11 Hilâl-i Ahmer (Kızılhay) Cemiyeti'nin Millî Mücadeledeki ve Lozan Antlaşması sonrası gerçekleşen mübadele esnasındaki hizmetleri için bkz. Seçil Akgün, Murat, Uluğtekin, "Hilâl-i Ahmer ve Kurtuluş Savaşı", *Askerî Tarih Bülteni*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay. Yıl: 20, Sayı: 39, (Ağustos 1995), s. 115-131; Mesut Çapa, "Lozan'da Öngörülen Türk Ahâlî Mübâdelesinin Uygulanmasında Türkiye Kızılhay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti'nin Katkıları", *Atatürk Yolu*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi, C. 1, Yıl: 1, Sayı: 2, (Kasım 1988), s.242-256; Mesut Çapa, "Mübadelede Kızılhay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti'nin Rolü", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Erciyes Üniversitesi Yay., Sayı: 10, Yıl: 2001, s. 29-49.

12 Mesut Çapa, "Millî Mücadele Yıllarında Anadolu'daki Yunan Savaş Esirlerini Ziyaret Eden Uluslar arası İlk Kızılhaç Heyeti", *Atatürk Yolu*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi, C. 2, Yıl: 3, Sayı:6, (Kasım 1990), s.281.

ve burada Talas esir garnizonunu ziyaret etmişti. Talas'ta ki esir kampında kalan Yunan savaş esirlerinin durumunu oldukça iyi bulan Doktor Roerich, esirlerin kamplarda hiçbir yapmadan tutulmaları yerine, yollarda ve tarlalarda çalıştırılmalarını tavsiye etmişti¹³.

Daha sonra Ankara'ya gelen Doktor Roerich ve heyeti, burada da esirlerin bulunduğu garnizonları ve bilhassa hastahaneleri gezmişti. Bu teftiş esnasında Yunan esirlerinin isim listeleri Yunan Kızılhaç ve makamlarına verilmişti¹⁴. Bütün bu teftişleri ile ilgili müşahede ve intibalarını, hazırladığı raporda detaylı olarak dile getiren Doktor Roerich, bazı önerilerde de bulunmuştu. Bunlar arasında; Yunan hükümetinin şartsız olarak iade edeceğine söz verdiği Türk sağlık personeli ile Yunanlıların elinde bulunan çok sayıdaki sivil rehinelere memleketlerine iade edilmesi, Yunanistan'daki Türk savaş esirlerinin ve sivillerin bulunduğu garnizonların durumlarının daha iyi hale getirilmesi gibi konular yer almaktaydı. Bu arada Yunanistan'daki Türk esirlerinin bulunduğu kampları teftiş etmekle görevlendirilen Paul Schatzmann'da teftiş ziyaretlerini tamamlamış ve hazırladığı raporda; Yunanistan'daki Türk esirlerin çok kötü şartlar altında yaşamakta olduğunu dile getirmişti.

Türk ve Yunan Savaş esirlerinin bulunduğu garnizonlarına yapılan bu teftiş ziyaretleri, esirlerin durumları için olumlu gelişmeler sağlamıştı¹⁵.

Türk ve Yunan savaş esirlerinin bulunduğu kamplara yapılan ikinci bir teftiş ziyareti 1923 yılının Şubat ayında söz konusu olmuştu. Yine savaş esirlerinin durumları konusunda her iki taraf arasında yapılan görüş-

13 Çapa, "Millî Mücadele Yıllarında Anadolu'daki Yunan Savaş Esirlerini Ziyaret Eden Uluslar arası İlk Kızılhaç Heyeti", s. 282-283.

14 Çapa, a.g.m., s.284.

15 Bu heyetin ziyareti ve bu ziyaretle ilgili raporu konusunda yazdığı makalede Mesut Çapa Bey, bu teftiş ziyaretleri sonucunda Yunanistan'ın artık Türk esir listelerini tanzim ederek göndermeye başladığını, bunda da Büyük Taarruz esnasında Türk tarafının eline önemli ve çok sayıda Yunan esirinin geçmiş olmasının büyük payının olduğu kanaatini belirtiyor. Bkz. Çapa, a.g.m., s. 284-285.

melerin sonuçsuz kalması üzerine, Türkiye Büyük Millet Meclisi ile Yunan Hükümetlerinin talepleri üzerine Uluslararası Kızılhaç Komitesi, ilgili dairelerinde gereken izni aldıktan sonra, her iki ülkedeki savaş esirlerinin durumlarını incelemek amacıyla birer teftiş heyeti gönderilmesini kararlaştırdı.¹⁶

1923 yılının Şubat ayında, teftiş heyetleri oluşturuldu. Buna göre Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Yunanistan'a Poul Schatzmann, Türkiye'ye ise Guénod başkanlığında heyetleri gönderiyordu. Yunanistan'a gönderilen Schatzmann, yukarıda da belirttiğimiz gibi 1922 yılında aynı görevle yine Yunanistan'a gönderilmişti.

Türkiye'ye gönderilen Mösyö Guénod başkanlığındaki heyet, 23 Şubat 1923 tarihinde İstanbul'a gelmişti. Bu heyet önce, İzmir, Kemer, Torbalı ve Aydın'daki Yunan savaş esirlerinin bulunduğu garnizonları ziyaret etmişti¹⁷.

Heyetin teftiş gezilerini sürdürdüğü dönemde Lozan'da sürmekte olan konferans görüşmelerinde Türkiye ile Yunanistan arasında 30 Ocak 1923'te "Sivil Rehinelerin Geri Verilmesine ve Savaş Tutsaklarının Mübadelesine İlişkin Türk-Yunan Anlaşması" imzalanmıştı¹⁸ Bu antlaşmayla Türkiye ve Yunanistan, alıkonulan ve gözaltında bulunan sivilleri karşılıklı olarak geri vermeyi ve savaş esirlerinin mübadelesini kabul ediyorlardı. Buna göre önce Yunanistan elindeki bütün savaş esirlerini, bir defada olmak üzere hepsini İzmir'e getirerek serbest bırakmayı, Türkiye ise Yunanistan'ın gönderdiği sayıda (subaya subay-ere-er) savaş esirini ilk etapta serbest bırakacaktı. Geri kalan savaş esirleri ise barış anlaşmasının imzalanmasından sonraki üç hafta içinde geri verileceklerdi¹⁹.

16 Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuası, (kısaltma THAM) 15 Teşrinievvel 1339 (1923), No: 26, s.378.

17 THAM, No. 26, s. 378.

18 Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler, İkinci takım Cilt II, Konferansta İmzalanan Senetler (30 Ocak ve 24 Temmuz 1923), Çev. Seha L. Meray, 3. Bs. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s.89-91.

19 Bu hükümler için bkz. Meray, a.g.e., s.90.

İşte Lozan'da Türk ve Yunan taraflarınca imzalanan ve savaş esirleri ile sivillerin serbest bırakılmasına "ilişkin bu sözleşme hemen uygulamaya konuldu. Öncelikli olarak Anadolu'nun iç kısımlarında bulunan ve Yunan savaş esirlerinin bulunduğu garnizonlardaki esirlerin mübadelesi başlamıştı. İlk etapta taraflar 10.000 bin savaş esirini karşılıklı olarak serbest bıraktılar. Bu nedenle dahildeki bu esir garnizonları lağv edilmeye başlandı. Bunun üzerine Yunan savaş esirlerinin durumunu incelemek amacıyla Anadolu'ya geçmiş olan M. Cuénod başkanlığındaki heyet faaliyetlerini sona erdirmek zorunda kaldı.

Bilahare Anadolu'ya aşağıda teftiş gezilerini ve hazırladıkları raporlarını vermeye çalışacağımız "Burnier-Burckhardt Heyeti" gönderilmiştir.

II. Uluslar Arası Kızılhaç Komitesince Görevlendirilen Georges "Burnier - Charles Burckhardt" Heyetin Teftiş Gezileri ve Hazırladıkları Rapor

Lozan'da Türk ve Yunan baş delegelerince imzalanan ve hemen uygulamaya konulan sivil ve askerî esirlerin serbest bırakılarak, mübadele edilmesi ile ilgili sözleşme uyarınca, her iki tarafta sivil ve askerî esirleri serbest bırakmaya başlamıştı. Hatta ilk etapta bu sayı 10.000 olarak belirlenmişti. Bu çalışmalar devam ederken Yunan Kızılhaç'ı değişik ülke vatandaşlarından oluşan bir komisyon teşkil etmişti. Bu komisyon "Anadolu'dan mübadele yoluyla serbest bırakılan sivil ve askerî savaş esirleri" ile ilgili gerçek olmayan bilgi ve iddialara dayanan bir rapor hazırlamıştı. Bu rapor özellikle Uluslar arası Kızılhaç Komitesi vasıtasıyla Lozan'da görüşmelerine de aksettirilmişti.

Türk Hükûmeti ve Kızılay, bu komisyonun ortaya attığı iddiaların doğru olmadığını, özellikle daha önce Anadolu'da bulunan Yunan savaş esirlerini ziyaret eden, Uluslar arası Kızılhaç Komitesi heyetlerinin raporlarının esas alınması gerektiğini açıklamışlardı. Tarafımızdan bu heyetlerin raporlarının yayımlanması ve bunların resmî vesika olarak kabul edilmesi savunulmuştu.

Ancak Yunan Hükûmeti ve Yunan Kızılhaçının, değişik ülkelere mensup kişilerin oluşturduğu komisyonun, gerçeklere aykırı olarak yayınladığı raporun üzerinde ısrarla duruyor ve bu konuda yeni teşebbüslerde bulunuyordu. Bunun üzerine Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Lozan'daki Türk heyetinin baş delegesi İsmet Paşa ile görüşmüş ve varılan uzlaşma üzerine Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin, Anadolu'da bulunan Yunan esir garnizonlarını teftiş için bir heyet göndermesini kabul edilmişti.

Uluslararası Kızılhaç Komitesi bu teftiş için, İstanbul delegesi olarak görev yapan Georges Burnier²⁰ ile diğer bir delege Charles Burckhardt'ı görevlendirmişti. Heyete Hilal-i Ahmer Üsera Şubesi Müdürü Saffet Sav Bey de katılmıştı. Heyet 24 Haziran 1923'de İstanbul'dan hareket etmişti. Heyetin bu teftiş ziyaretleri Ağustos başlarına kadar devam etmişti. İncelemelerini tamamlayan heyet İzmir yoluyla tekrar İstanbul'a dönmüştü.²¹

Heyet üyelerinden Mösyö Burckhardt, Anadolu'daki teftiş ziyaretinden sonra İstanbul'daki Kızılay Genel Merkezi'ne bir veda ziyareti yapmış ve bilahare de İsviçre'ye gitmişti²². Heyetin hem Anadolu'da yaptıkları seyahatleri hem de Yunan esirlerinin bulunduğu garnizonları ziyaretiyle ilgili gözlem ve tespitleri bilahare yayınlanmıştır.

20 Cenevre Kızılhaç Merkezinin ve Milletler Cemiyeti'nin İstanbul temsilcisi olan Burnier'e, Trakya Paşaeli Cemiyeti İstanbul Merkezi tarafından Yunanlıların Trakya'yı işgal ettiklerinde Türklere yaptıkları mezalim dair listeler verilmişti. Burnier Türklerin Trakya'da uğradığı mezalimi ilgili mercilere belirteceklerini söylemişti. Hatta Burnier'in tavsiyesi üzerine, Trakya Paşaeli Cemiyeti İstanbul Merkezi, hazırladığı yirmi sayfalık bir raporu Milletler Cemiyetine göndermişti. Bu bilgi için bkz. Tevfik Bıyıkoglu, **Trakya'da Milli Mücadele**, C.I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1987, s. 423, 63 nolu dipnot.

21 Heyetin dönüşüyle ilgili olarak verilen bir haberde şöyle denilmektedir: "Anadolu'da bulunan Yunan üserasının ahvalini teftişe me'mûr Beynelmîlel Salib-i Ahmer delegesi Mösyö Brunier, Mösyö Burckhardt ile Hilâl-i Ahmer Üsera Şubesi Müdürü Saffet Sav Bey teftişâtı bila-ikmâl İzmir tarikiyle şehrimize avdet eylemiştir" Bkz. **THAM**, 15 Ağustos 1339 (1923), NO: 24, s. 331.

22 **THAM**, NO: 24, s. 331.

A. Georges Burnier - Charles Burckhardt Heyetinin Anadolu'da Yaptıkları Teftişle İlgili Uluslar Arası Kızılhaç Komitesine Verdikleri Rapor*

7 Haziran tarihli tahriratımızın muhtevi olduğu talimata tevfikân el-yevm Anadolu'da maruf Yunan üserâsının bulunduğu karargahları teftiş etmek üzere İstanbul'dan hareket ettik.

Deruhte ettiğimiz vezâifin ifası için Anadolu'yu şimalden cenuba, Mudanya'dan Amanos Dağları'nı, Ankara, Kırşehir, Kayseri, Adana tarihiyle ve merkezden garba, Konya, Afyon Karahisar, Uşak, İzmir tarikiyle dahilden kat etmeğe mecbur olduk.

İş bu memleket-i vesîa, ancak Haydarpaşa, Eskişehir ve Adana demiryoluyla bu hattın İzmir ve Ankara üzerine açılan kolları vasıtasıyla geçilir. Yollar nadir ve tarik-i muvasala-i tabiiye gayr-ı muntazam ve mu'vecc patikalardan ibarettir.

Yekdiğeri üzerine mevzu cesim yaylaları ihtiva eden cibâl-i müteselsileyi Marmara'dan itibaren 1400 metreye kadar tırmanmak icap eder. Bu yaylalar Toros Dağı'nda müntehi olup mezkur dağları aştıktan sonra Amanos silsile-i cibâlinde nihayet bulan Kilikya'nın vasi ovalarına tesadüf olunur.

Tahminen her otuz kırk metrede ya bir silsile-i cibâl ve ya ufuklara uzanan bir ova geçildikten sonra buğday tarlalarıyla meralarla ve ya merzaga-i müstevîye ile muhat düz ve alçak ve kerpiç duvarlı bir köy müşahede edilir. 150 den 300 mil bade mesafede kalan merkez-i hükûmet ve merkez-i ticaret (kaza, sancak veya vilayet merkezi beş binden elli bin nüfusa malik olan şehir) İş bu köylere ancak harap bir tarik ile merbuttur. Sâlif-üz-zikr merakiz vasi bağ ve bahçe ile çevrilmiş ve umumiyetle en

*Ele alıp incelediğimiz bu rapor Türkiye Hilâfi Ahmer Mecmuası'nın 15 Ağustos 1339 (1923) tarihli ve 24 numaralı sayısında 378-384 sayfalarında Osmanlıca olarak, aynı mecmuanın 392-400 sayfalarda ise Fransızca tam metin olarak verilmiştir.

münbit ve en feyznan menâtikta bulunmaktadır. İşte bu merkeze müntehi olan patikalardan mürekkep deve katarları ve ya kağı arabaları ile tarlaların mahsulü nakledilir.

Bu havalinin zaten adeden zayıf olan ahalisini Avrupa, Asya ve Afrika sahne-i harplerinde on dört sene devam eden muharebeler pek ağır vefeyât cizyeleri vermeğe mecbur etmiştir. Mamafih, bugün vefeyât ırk ve din hislerinden mütevellit kin ve husumet kurbanları adedinden pek noksandır. Tâlî harp ve mahall-i ihtilallerin hak bir ırkı ve zaman zaman diğer ırkı ve bazen bir taassup ehlini, bazen diğer taassup taraftarını mevkî-i iktidara is'âd ederek iş bu tebdil ve tahavvülün her birini kıtal, yangın ve yağma takip etmiştir. Her yerde yakılmış istasyon harabeleri, tahrîp edilmiş köprü enkazı, yağma edilmiş mahaller, insandan hali köyler nazara tesadüf etmektedir. Şehirlerde her ne kadar genç, dinç adamlar görülmekte ise de tarlalarda bu hal nadirdir. İhtiyarlar köyde otururlar ve ya davalarını rü'y ile meşgul bulunurlar. Tarlalarda kadınlarla çocuklar çalışmakta ve bir çift öküz koşulu ağaç sabanı, on, on dört yaşında çocuklar idare etmektedirler. Kıtalden kurtulabilen erkekler ya orduya ve yâhûd amele taburları hidemâtına alınmıştır. Mamafih harbin hitam bulduğu on aydan beri memleket, pek büyük bir cehd ve gayret ibraz etmiştir. Arazi ziraatı yeniden başlamış, Türklerin nezâreti ve murakabesi altında şimendiferler tamir ve telgraf hutûtu bin kilometre tezyîd edilmiş ve hususiyle memlekette asayiş tesis etmiş ve harb-i dâhilîlerden ve bazı mevâkî'de vuku bulan ihtilallerden sonra memlekette müstevli olan çeteler imana davet edilmiştir. Bugün, jandarma kuvveti intizam ve asayişini temin etmektedir.

Feyz ve bereket -i türâba rağmen memleket fakirdir. Zaten cüzi olan menâbi'-i varidatın yüzde sekseni masârif-i askeriye bâliğ etmekte ve memleketin ıslah ve imarına ve nüfus-u memleket üzerinde icra ettiği tahribat ile bir bâliğ-i içtimai olan malaraya karşı mücadele için meblağ-ı müktefisiyi tedarik etmek devlet için hal ü hazırda gayr-i mümkün bulunmaktadır.

Yunan üserâsını, bu kadar ağır şerait-i iktisadiyeye tabi olan bir memlekette ziyaret etmek üzere hareket ettiğimiz zaman, üserây-ı mezkû-

renin mikdârâtı daima endişemiz oluyordu. Karargahları pek uzak ve adeta ıssız ve insandan hali menatıkta bulmak mecburiyetinde kalacağımızı biliyor idik, size evvelce arz ettiğimiz erkama nazaran Türkler 16 ile 20 bin esir elde etmişlerdi. Lozan mukavelenâmesi ahkamına tevfikân on bin esir evvelce vasitanızla mübadele edilmişti. Bunlardan kısm-ı a'zamı 26 Ağustostan Türk ordusunun İzmir'e tarih-i duhûlü olan 1922 senesi Eylülünün onuncu gününe kadar esir edilmişti. İstasyondan seksen kilometre bade mesafede Kömürlerdeki makarrize istisna edilecek olursa Yunan üserâsı şimendifer güzergahında bulunan mevâkiye taksim ve tevzii kılınmıştı. Üserâ, cephe geri hizmetinde istihdam edilen Türk taburları usul-ü idaresine tabidir. Silahsız olan bu taburlar, ancak lüzum görüldüğü zaman cepheye sevk edilmekte ve yol inşaatı, köprü, tünel, şimendifer tamiri gibi umur-u nafıada kullanılmaktadır. Bu taburlarda bulunan Türk askerine maaş verilmez. Elbise cepheye hin-i harekette ita edilir ve fakat kafi miktarda gıda alır. Üserânın yiyeceği bu Türk askerinkinin aynıdır. Bir çok mahallerde beraber çalışıyor ve taamlarını müştereken ihzar ediyorlar. Üserâ maaş almamakla beraber elbise ve ayakkabıları mükemmeldir. Üserâyâ mahsus gül renkte nazara güzel görünen bir üniforma imal edilmiştir.

Tam manasıyla üserâ karargahı yoktur ve hiçbir yerde esirler dikenli tel örgüler içinde mahfuz değildir. Ya şehrin evlerinde ikamet ederler ve-yâhûd şehir civarında çadırlarda yaşar. Şehirdeki her esirin temiz ot minderden bir yatağı bir yorganı ve bir kaputu vardır.

Üserâ, saat-i mesai haricinde oldukça serbest olup hatta Konya ve Ankara gibi şehirlerde arzu ettikleri gibi dolaşabilirler.

Üserânın mesken, ikametgah, yiyecek meselelerini hiçbir yerde şayan-ı muâheze bulmadık. Hatta esirler bile bize bu bap da şikayette bulunmadılar. Maaş meselesini takdirinize terk ediyoruz. Üserâ ve üserâ karargahlarını idareye memur Türk zâbitleri arasındaki münasebette iyidir. Zâbitlerden çok defa minnet ve şükran ile bahsettiklerini işittik. Ankara'da bir hotel inşaatında müstahdem müfrezeyi idareye memur bir yüzbaşının hayat-ı esaretin elim ve kederlerini tahfîf etmek için ibraz ettiği hüsn-i

muâmeleyi mezkûr müfreze efradı takdir ve şükran ile yad etmekte olduklarını bilhassa bir misal olarak zikredebiliriz.

Bu hüsn-i niyet ve hayr-i hevâhî üserâ ile doğrudan doğruya temasta bulunan zâbitana mahsus olup üserâ umuruyla meşgul bilcümle silsile-i merâtibe de şamdır.

Üserânın ifadât ve beyânatını zabıt ve tahrirle iktifa etmeyerek ef'âl ve muamelâtı da tetkik edebildik. Ahali dahi misafirperver ve kin beslememektedir. Üserânın hemen teknil çamaşırlarını ahali vermiştir. Tahlisinden sekiz gün ve bir seneden fazla devam eden işgalden sonra Afyon Karahisar ahalişi beş yüz kat çamaşır vermiş ve Konya şehri ise kaleleri dahilinde mevkûf Yunanlılara 350 adet yorgan tevzîi ve yirmiden kırk kuruşa kadar yevmiye i'tâ etmiştir.

Teftişimiz esnasında üserânın ne gibi işle meşgul olduğunu ve müddet-i mesainin sekiz saati geçtiğini ve tahmîl edilen i'mâl ve vezâifin müfrit ve mâ-lâ-yutâk olduğunu görüp anladık. Kömürlerde yol inşaatına memur edilen bir bölük, güzergahın merzağı; ovaya tesadüf etmesinden dolayı üç hafta istemeden hasta ve atıl kalmıştı. Ziyaretimizden bir gün evvel tarikin bu kısmı hitam bulmuş ve karargah tabibi hastaların tahliye edildiğini ve ahval-i sıhhiyenin mucib-i memnuniyet bir hale avdet eylediğini söylemiş idi.

Hülâsa, Yunan üserâsıyla Türk taburlarının hal ve mevkîlerini mukayese edecek olur isek işe hususunda aralarında hiçbir fark bulunmadığı ve elbasta Rumların müzahir-i mesaide olduğu, vazife ve mesainin her iki taraf için aynı nispette olduğu ve ibate hususunda şehirlerde ve evlerde ikamet eden Rumların Türklerden daha müsait bir mevkîde kaldıkları tezahür eder.

Muntazam bir tarzda devam etmeyen yalnız muhaberat kısmıdır. Bir çok kimseler ebebeyn ve akaribinden mektup almıyorlar. Paket ve havale muamelatı pek noksandır ve nakliyattaki müşkülât ve üserânın sık sık tebdil-i mevkîi etmeleri bunun başlıca esbabındandır.

Her yerde üserânın güzel görünüşü ile sıhhatleri tam kimseler olduğunu anlayabiliyor idik fakat, içlerinde nazar-ı dikkatimize tesadüf eden bir kısım-ı mühimmenin bünyelerinin su-i teşkili bize hayret veriyordu. Ale-l-husûs Yahşihan'da öyle adamlar gördük, ki bunların asker olarak istimal-i silah etmiş olduklarına asla ihtimal veremez idik.

Teşkilât-ı sıhhiye mükemmel ve muntazamdır. Her müfrezenin Yunan memurin-i sıhhiyesinin idare ettiği bir (reviri) ve bir hastahanesi vardır. Yalnız, Kömürler tabibi hastalarını seksen kilometrelik bir mesafeye göndermek mecburiyetindedir. Hastahanelerde Türk askeri ile Yunan askeri arasında fark yoktur. Hatta, aynı koğuştta bazen Türk askeri yere serili bir şiltede yattığı halde Yunan askerinin karyolada yattığına şahit olduk. Sıtmanın icra eylediği müthiş tahribat istisna edildiği takdirde dolaştığımızı bilcümle menâuktta hiçbir emrâz-ı sar'îyenin eserine tesadüf etmedik. Yüksek yaylalar sakinânından maada, ahali-i saire "malaryaya" duçar olmuş ve hastahane de bir çok koğuşlar tamamen emrâz-ı mezkûre musîbetine tahsis kılınmıştır.

Ahalinin lakaydisi ve kinin ve para fıkdanı her türlü vaki mücadeleye mani oluyor. Yunan hastalarının %80'i sıtmadan ve mütebakisi emrâz-ı mideviye, bronşit ve emsali gibi ehemmiyetsiz hastalıklardan muztaribtir. Üserânın ahval-i umumiyesinin mükemmel olduğunu beyan edebiliriz.

Bir çok adamların, İzmir'de mübadele heyeti üzerinde gayet fena bir tesir icra etmiş olması esbabını taharri ettik. Mensubin-i askeriyenin verdikleri izahta ordunun ihtiyacını temin etmek bile kolay olmadığı bir zamanda pek azim miktara balığ olan üserânın ihtiyacını tatmine muvaffak olmak için epeyce bir zaman geçmesi lazım geldiğini söylediler. Nakliyat-ta tesadüf edilen müşkülât üserânın elbise, ibate ve çorap ve ayakkabı tevz"i hususlarında sarf edilen himmet ve mesaiyi teseyyüb etmiştir. Memurin-i sıhhiyenin beyanatından da üserânın mübadele ve iadesinde en zayıf olanlarla mezâhim-i esarete en az tahammül edenlerin intihap edilmiş olduğunu anladık.

İsti'câb ettiğimiz itbâ-i Yunaniye, üserâ-i Yunaniyenin esir oldukları anda ruhen müteessir ve cismen yorgun buldukları ve esaretin ilk ay-

lağında sıhhat-i umumiyenin fena ve miktar-ı vefeyâtın yüksek bulunduğunu (nispet-i vefeyâtın yükselmesi emrâzı kalbiyeden ileri gelmiştir.) beyanda müttehid ül lisandırlar. Bugün vaziyet tamamen değişmiş ve ahval-i sıhhiye iyileşmiştir.

Müdâfaa-i Milliye Vekâletinden bi-dirig buyurulan müzâheret ve teshîlat sayesinde, ki heyetimiz vazifesini serian ve tamamen ifaya muvaffak olmuştur. Anadolu'nun her tarafında hükûmet-i askeriye ve mülkiye mesaimizi teshîl zımnında bezl-i mukadderat etmiştir. Ale-l-husûs İsmet Bey'in lafz-ı muavenetlerine karşı teşekkürden aciziz. Türkiye Hilâl-i Ahmer merkezine vürud edipte mürselün ileyhlerine îsâl edilemeyen irsâlât nakdiyeyi eshâbına tevzîi etmek üzere cemiyet-i mezkûre heyetimize üserâ şubesi müdürü Saffet Sav Beyi memur etmiş idi.

İmza:

Charles Burckhardt

George Burnier

B. Üserâ Karargahlarını Ziyaret

1. Ankara

Ankara'da bulunan üserânın miktarı 600' dür. Dört "gruba" ayrılan iş bu üserâdan birinci grup Türk neferâtıyla beraber demiryollarında istihdam edilmektedir. İkinci ve üçüncü grup, şehir civarında şerait-i sıhhiyesi iyi iki tepecik üzerine kurulan çadırlarda ikamet etmektedirler.

Dördüncü ve sonuncu grup ise şehir dahilinde yerleşmiş olup inşa edilmekte olan bir otel ile bir mîrî binada istihdam kılınmaktadır.

Sâlif-üz-zikr altı yüz esirin sıhhatleri mükemmel görünmekte ve hepsine yeni üniforma verilmiştir. Meskenleri iyidir. Buldukları barakalar temiz ve havadardır. Gerek barakalarda, gerek çadırlardaki üserâ şiltelerde yatmaktadır. İbate hususunda üserâ ile hidemât-ı fiiliye de bulunan Türk askeri arasında fark yoktur. Yiyecekleri derece-i kifâyededir ve iyidir.

Hastahane ziyaret etmiş olduğumuz 24 hastadan emrâz-ı muhteli-

feye duçar olmuş yirmi nefer ayrıca bir koğuşa nakil edilmiş ve kabakulağa tutulmuş dördü Türk hastaları ile hususî bir koğuşa verilmiştir.

Mektupların gayet geç gelmesinden ve ya hiç alınmamasından başka şikâyâta muttali olamadık. Üserâyâ maaş verilmiyor. Şurası dahi şayan-ı kayıttır, ki Türk askeri de aynı haldedir.

Muhabere ve mektup meselesini hal etmek için her müfrezeyi teşkil edenlerin aile adresleri ile bir cetvel-i esamisini tertip etmeyi Fransızca'ya vakıf bir esire havale ettik. Bu listeler tanzim edildikten sonra İstanbul'da Hilâl-i Ahmer Merkez-i Umumiyesi vasıtasıyla ailelerine tebliğ edilecektir.

2. Yahşihan

Buradaki üserâ da Ankara'dakiler gibidir.

3. Talas

Bu karargahta 3 General, biri tabip 12 Miralay, 4 Kaim-makam, biri tabip 12 Binbaşı, keza biri tabip 20 Yüzbaşı, 34 Mülâzım-ı evvel, 69 Mülâzım-ı sâni, 193 Zâbit vekili bulunmaktadır.

İş bu üserânın kaffesi şehrin en güzel büyük kargir binalarında ikamet etmektedir. Umumiyetle 6-7' si aynı odada yerleşmiş ve her birine birer karyola verilmiştir.

2 Haziranda Mayıs maaşları î'tâ edilmiş ve Haziran maaşının tediyesi Ankara'dan beklenmekte idi. Bu tarihte karargaha memur Türk zâbitanının mart maaşı henüz tesviye edilmemişti.

	<u>Lira</u>	<u>Kurus</u>
Generallere	62	69
Miralaylara	57	94
Kaim-makamlara	50	44
Binbaşılara	42	94
Yüzbaşılara	30	25
Mülâzım-ı evvellere	28	34
Mülâzım-ı sânilere	27	49
Zabit vekillerine	19	7

Maaşat-ı mezkûre Türk zâbitân-ı berriyesinin aldığı maaşa muadildir.

Esir zâbitan rütbelerine göre ayrı ayrı sofralara taksim edilmiştir. Bu sofralar Türk kontrolüne tâbi olmaksızın bizzat kendileri tarafından idare ve tanzim edilmektedir.

Üseranın tâbi oldukları bu usul cihan harbi esnasında kabul edilen usulün aynıdır. Yevm-i masrafları, kırk, kırk beş kuruş içinde dâiredir.

Üserâ, silahlı bir neferin refakatinde olarak haftada resmen ancak iki defa dışarıya çıkabilirler.

Sıhhatleri mükemmeldir. Sarî hastalık yoktur. Hastalarını tedavi için her şeyin mevcut olduğu heyet-i sıhhiye reisleri olan iki Yunan heyetinin beyanâtından anladık. Ehemmiyetsiz hastalıklar için kendilerine bir hastahane verilmiştir. Vahim hastalıklar için de Kayseri hastahanesine nakl-i derpiş edilmektedir.

Yevm-i ziyaretimizde sarılıktan hal ü nekahete dahil olmuş bir zâbit ile romatizmadan muztarib diğer bir zâbite tesadüf ettik.

Üserâ tarafından hiçbir şikayete dest-res olamadık. Bilakis, cümlesi Mevkî Kumandanı Miralay Arif Bey Efendiden ve Karargah Kumandanı Kaim-makam Hüseyin Bey ile maiyetinden bir lisan-ı şükran ve sitayişle bahsettiler. Sanat ve vazifesi orada kalmasını müstelzim olmayan esir miralay tabibin terhis ve serbestisi için teşebbüsât-ı müessirede bulunduk.

Muhaberat ve paketlerin tehir ve adem-i vusulü efrat karargahının aynıdır.

4. Afyon Karahisar

Bizim ziyaretimiz gününe kadar şimendifer tamiratında istihdam edilmek üzere 56 esir Afyon Karahisar'dan Azarı Köyüne nakil olunmuşlar ve oradaki hizmet-i vazifeleri hitam bulmuş ve taraflardan hiçbir şikayet vuku bulmamıştır.

Afyon Karahisar'ında 220 esir vardır. Burası da ahval-i sıhhiye , elbise ve ibate hususunda şimdiye kadar gördüğümüz karargahlar gibidir. Askerî hastahanesinde elyevm muhtelif karargahlardan vürud etmiş 55 hasta vardır. Yunanlı bir mülâzım bir Türk zâbitinin yanında çalışmaktadır. Halen sarî hastalık yoktur. Hastahkların en mühim kısmı cihâz-ı hazmîye aittir. Ahali-i mahalliye Yunanlılara asla asar-ı husumet göstermiyor. Bilakis kendi arzularıyla üserâya iç çamaşırı ihzâr etmiştir.

5. Kömürler

Bu karargahın mevcudu 498 nefer ile umur-u sıhhiyelerine nezaret eden bir sıhhiye mülazımından mürekkeptir. Karargah şerait-i sıhhiyesi mükemmel bir tepecikte satıh mâilinde bulunmakta ve üserâ yol inşaatında istihdam edilmektedir. Ale-l-takrîb ovaya tesadüf eden inşaat kısmında üserâ malaryaya musâb olmuş ve içlerinden yüz neferi hastahanelerde taht-ı tedaviye alınmıştır.

Mevcut 498 neferin ahval-i sıhhiyesi yolunda olduğunu Yunan sıhhiye mülâzımının sözlerinden anladık.

Yiyecekleri, yatacak yerleri ve elbiseleri bundan evvelki karargahlarınkı gibidir.

6. Adana

Adana askerî hastahanesinde 68 esir taht-ı tedavidedir. Bunlardan 64'ü malaryaya ve dördü dizanteriye musâbdır. İçlerinden biri birkaç gün evvel malaryadan vefat etmiştir.

Hasta Yunanlı üserâ Türk askerleri gibi aynı tedaviye tabi tutulmakta hatta üserâ karyolalarda yattıkları halde Türkler yerde yatmaktadırlar. Bu sırada Adana ile civarında hiçbir sarî hastalık olmadığını ve ahali ile askerden % 90'nın malaryadan muzdarib bulunduğunu Erkân-ı Harp Şubesi Tabibi ve Umum Adana Hastahaneleri şefi Salih Beyin beyanatından anladık.

7. Konya

Konya'da 235 esir vardır. Burası, her nokta-i nazardan bizde hoş bir tesir bırakmıştır. Şerait-i iklimiyeye Adana ile civarına nispetle mükem-

meldir. Bi-n-nisbe asr-ı mebânîye malik olan bu büyük şehir sath-ı bahri-
den bin metre yüksektedir, Üserâ havadar büyük odalarda yatmaktadır.
Her esirin bir karyolası vardır. Beş guruş yevmiye ile yol inşaatında istih-
dam kılınmaktadır. İş başları otuz kırk guruş yevmiye almaktadır. Bundan
maada üserâyâ bir gömlek, bir iş elbisesi, bir yorgan ve ihtiyaca göre ça-
maşır ve ayakkabı dahi verilmektedir.

Yiyecek mebzûl ve Türk askerinki gibi hastahanenin matbahında ih-
zar olunmaktadır.

8. Uşak

Mevcut 63 esir Uşak eşrafından birinin hanesinde ibate edilmektedir.
Yatakları vâsi' odalar mesîrelidir.

Sihhatleri, Elbise ve yiyecekleri evvelkiler gibidir. Hastahane 75
hasta taht-ı tedavidedir. Bunlar muhtelif karargahlardan alınarak bu mun-
tazam hastahaneye nakil edilmişlerdir. Ekserisi cihâz-ı hazmî hastalıklar-
ından muzdaribtir.

9. Güney

Mevcudu 119' dur, Ahval-i umumiyesi bundan evvelki karargahlar
gibidir. Elyevm hiç hasta yoktur.

10. Alaşehir-İzmir

Bu karargahlar 1923 senesi şubatında Beynelmîlel Salib-i Ahmer
Komitesi murahhası Mösyö Guénod tarafından teftiş edilmiştir.

Mösyö Guénod'un netice-i teftişatı memnuniyet bahştir. İskân ve
ibate hususu ibtidai bir halde olmakla beraber temizdir. Yiyecek hususun-
da üserâyı müşteki bulmadık.

Sonuç ve Değerlendirme

Anadolu'daki Yunan savaş esirlerinin bulunduğu garnizonları teftiş
amacıyla İstanbul'dan ayrılan Burnier-Burckhardt heyetinin hazırlamış
olduğu raporun başlangıç, kısmında yol güzergahı belirtilmiştir. Buna gö-

re heyet, Anadolu'yu kuzeyden Güneye, merkezden (Orta Anadolu'dan) batıya doğru kat etmişlerdir. Bu çerçeve içerisinde ziyaret edilen esir garnizon merkezleri şunlardır: Ankara, Yahşihan, Talas (Kayseri), Afyon Karahisar, Kömürler (Akhisar), Adana, Konya, Uşak, Güney, Alaşehir-İzmir. Heyet bu teftiş ziyaretinde görüleceği üzere 10 esir garnizonunu ziyaret etmiştir. Bu garnizonların coğrafi olarak durumuna baktığımızda, Anadolu'nun batı orta ve güney bölgelerini ihtiva ettiğini söyleyebiliriz. Bu durum, diğer bazı bölgelerde, daha önce varlığını bildiğimiz esir garnizonlarının lağv edildiğini göstermektedir. Gerçekten de, Lozan'da Türk ve Yunan tarafları arasında "öncelikli olarak sivil ve askeri esirlerin" serbest bırakılması sözleşmesinin imzalanmasından sonra, bu sözleşme uyarınca, uygulamaya hemen başlanmıştı. Yunanistan'a gönderilen ilk 10.000 kişilik sivil ve askeri esirlerin genellikle Sivas, Erzincan, Gümüşhane, Kastamonu, Çorum, Samsun gibi bölgelerden gönderildiğini anlamaktayız. Bu esir iadesi esnasında mevcudu tamamen gönderilen yani boşalan garnizon ve taburlar lağv edilmiştir²³.

Burnier-Burckhardt heyetinin raporunda seyahatleri esnasında geçtikleri yerlerin, coğrafi özellikler, zirai durum, ekonomik ve ticari yapı ve nüfus gibi konularda kısa fakat çarpıcı bilgilerin verildiğini de görmekteyiz. Nitekim "Her yerde yakılmış istasyon harabeleri, tahrip edilmiş köprü enkazı, yağma edilmiş mahaller, insandan hali köyler nazara tesadüf etmektedir" şeklindeki tespiti, bilhassa Yunan işgal sahası içerisinde yer alan şehir, kaza, kasaba ve hatta köylerin, Yunanlılar tarafından yakılıp, yıkıldığı ve harabe haline getirildiğini teyit etmektedir.

Dikkat çekici diğer bir gözlemleri ise, şehirlerde görülen az sayıda genç ve dinç erkek nüfusun dışında köylerde ve bilhassa tarlalarda mütemadiyen kadın ve çocukların çalışmasıdır. Heyet üyelerine bunun sebeplerini; savaş esnasında genç nüfusun katledilmesi, katliamdan kurtulanların ise ya orduda veya amele taburlarında hizmete alınmasıdır.

23 Meselâ, 15.6.1923 tarihli bir yazıda "Erzincan üserâ garnizonunda üserâ ve mülteci kalmadığından lağvına" karar verildiği bildirilmiş, yine Millî savunma Bakanlığının 1.8.1923 tarihli bir emrinde "Üserâ-yı askeriyenin sevkleri nihayet bulunduğu garnizon ve üserâ taburlarının mülga" olduğu duyurulmuştur. Bkz. Özdemir, Millî Mücadelede Üserâ Taburları, s.142.

Heyetin üzerinde durarak ifade ettiği bir diğer husus da, savaş sonrası Anadolu'nun yeniden toparlanmaya çalıştığı, ziraatın yeniden düzenli olarak yapılmaya başlandığı, demiryolu ve haberleşme hatlarının hızla tamir edildiği, her yerde asayiş ve huzurun sağlanmış olduğudur.

Raporda Yunan savaş esirlerinin tutulduğu garnizonların, birkaç istisna dışında, genellikle demiryolu hattına yakın olan mevkiilerde kurulduğu belirtilmektedir. Bu esir garnizonlarında buluna esirlerin, cephe gerisinde hizmet eden "amele taburları" ile aynı yönetim şekline ve muameleye tabi tutulduğu, ve genellikle yol inşaatı, köprü, tünel ve demiryolu hatlarının tamiri gibi işlerde çalıştırıldığı ifade edilmektedir. Heyetin bu konuyla ilgili önemli bir tespiti raporda yer almaktadır. Geri hizmette çalıştırılan Türk askerlerine hiçbir maaş verilmediğini, dolayısıyla esirlere de herhangi bir ödemenin yapılmadığı tespitidir. Türk askerleri ile onlarla birlikte çalışan üserâ taburlarındaki esirlerin, iaşelerinin de aynı olduğu raporda belirtilmektedir²⁴. Heyet üyeleri, esir Yunan askerlerinin maaş almamakla birlikte, elbise ve ayakkabılarının mükemmel olduğunu ve esirlere göze hoş görünen "gül" renginde bir üniforma giydirildiğini raporlarında zikretmişlerdir.

Burnier-Burckhardt heyeti, teftiş ettikleri esir garnizonlarında, esirlerin mesken, ikametgah, yiyecek ve giyecekleri konusunda hiçbir şikayette bulunmadıklarını söylemektedirler. Raporda bazı garnizonların dikenli tellerle bile çevrilmediğini, esirlerin çalışma saatleri dışında serbestçe hareket ettikleri, hatta Ankara ve Konya gibi şehirlerde esirlerin arzu ettikleri gibi dolaştıkları da belirtilmektedir.

Heyetin hazırlamış olduğu raporda yer alan dikkat çekici bir konuda, esirlerden ve esir garnizonlarından sorumlu subay ve diğer personel-

24 Oysa Yunanistan'da bulunan Türk esirlerinin hali içler acısı bir durumdadır. Yeni Gün gazetesinde, Yunanistan'dan gönderilen bir Türk esirinin mektubu yayınlanmıştır. Buna göre "Türk esirlere 24 saatte bir, yüz dirhem ekmek ve 15 adet zeytin verildiği; esirler arasında işgal bölgelerinden getirilen âmâ, topal, çoluk çocuk ve ihtiyarlar bulunduğu, esirler en zor işte çalıştırıldığı ve bu sırada çok kimsenin öldüğü" belirtilmektedir. Bkz. Nurettin Gülmez, *Kurtuluş Savaşı'nda Yeni Gün*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1999, s. 198-199.

le yunan esirleri arasındaki ilişkidir. Heyet üyeleri bu ilişkinin çok iyi bir düzeyde olduğunu, bunu bizzat esirlerin kendilerinden duyduklarını ve bu subay ve personelden minnet ve şükranla bahsettiklerini görüyoruz. Heyet üyeleri Yunan esirlerinin, kendilerinden sorumlu Türk subaylarıyla olan bu ilişkisine inanmamışlar ve bizzat kendi gözleriyle esirlere karşı takınılan muamele ve faaliyetleri gözlemek istemişlerdir. Bu gözlemleri esnasında bir şey daha onları oldukça hayrette bırakmıştır. Bu, esir garnizonlarının bulunduğu şehir ve kasabadaki halkın, Yunan esirlerine olan tutumlarıdır. İşgal yıllarında yaptıkları onca mezalim ve katliamlara rağmen Türk halkının bu esirlere, kin ve nefret duymadıklarını, bilakis misafirperver bir davranış sergilediklerini görmüşlerdir. Nitekim raporda; Afyon Karahisar'ın bir seneden fazla Yunan işgalinde kalmasına rağmen, kurtuluşundan hemen sonraki günlerde bu şehir halkının, Yunanlı esir askerlere beş yüz kat çamaşır verdiği, Konya'da ise halkın esirlere 350 adet yorgan dağıttığını ve günlük 20 kuruş ile 40 arasında yevmiye verdikleri" belirtilmiştir.

Heyet, Yunanlı savaş esirlerinin daha ziyade yol inşaatlarında çalıştırıldığını ve günde sekiz saate kadar esirlerin çalıştırıldığını raporlarında yazmıştır.

Heyet, Yunan esir kamplarında her şeyin düzenli olmakla beraber, yolunda gitmeyen ve aksayan tek konunun haberleşme olduğunu söylemektedir. Esirlerin ailelerinden ve akrabalarından mektup alamadıklarını, bilhassa paket ve havale gönderilmesinde büyük sıkıntıların olduğunu belirtmektedir. Bunun nedeni olarak ta, nakliyattaki sıkıntılar ile esirlerin sık sık yer değiştirmelerinden kaynaklandığı belirtilmiştir.

Heyet üyeleri gittikleri bütün esir garnizonlarında Yunanlı esirlerin iyi göründüklerini ve sağlıklarının yerinde olduğunu bir tespit olarak raporlarında dile getirmişlerdir. Garnizonlardaki sağlık teşkilâtlarının mükemmel ve düzenli olduğunu, her müfrezenin, Yunanlı sağlık memurlarınca yönetilen bir revirinin ve hastahanelerinin olduğu, hastahanelerde, Türk ve Yunan askerleri arasında bir fark bulunmadığı belirtilmektedir." Hatta, aynı koşuğa bazen Türk askeri yere serili bir şiltede yattığı halde

Yunan askerinin karyolada yatmışına şahit olduk" diyen heyet üyeleri, yaptıkları onca kötülüğe rağmen Türk insanının Yunanlı esirlere karşı çok iyi davranmalarını "Türklerin bunu bir insanlık görevi olarak gördüklerine" bağlamaktadırlar.

Heyet raporlarında, bu teftiş ziyareti esnasında kendilerine her türlü kolaylığı gösteren Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ile Türk Kızılay Cemiyetine teşekkür borçlu olduklarını belirtmektedirler.

EKLER

Resim 1: Kayseri-Talas'da bulunan Yunan Esirlerinden Bir Grup

Resim 2: Uluslararası Kızılhaç Delegeterini ve Kızılay Temsilcisi ve Garnizon Subaylarını Gösteren Grup Resmi: Sağdan sola: Kayseri-Talas Garnizon Kumandanı Yarbay Hüseyin Bey, Kızılar Esirler Şubesi Müdürü Saffet Sav Bey, Mıntika Kumandanı Albay İrfan Bey, Uluslararası Kızılhaç İstanbul Temsilcisi Burnier, Uluslararası Kızılhaç Temsilcilerinden Burckhardt, Heyet Rehberi İsmet Bey, Garnizon Subaylarından Teğmen Celal Bey

Resim 3: Kayseri Talas'da Bulunan Yunan Esir Subaylarının, Talas'da Şark-i Karip Muavenet Heyeti Müdürü Dr. Deway'in Evinde Bulduklarını Gösterir Grup resmi